

## ÇETİN CUMAGULOV

*Ulanbek ALİMOV\**

Çetin Cumagulov 30 Mart 1937 tarihinde Çüy iline bağlı Kant ilçesindeki Çetindi köyünde bir öğretmen ailesinde dünyaya geldi.



1952 yılında Koçkor ilçesindeki Talaa-Bulak okulundan mezun olduktan sonra Bişkek şehrindeki 5 numaralı liseye kaydını yaptırır. 1960 yılında ise Kırgız Devlet üniversitesinin Filoloji fakültesinden başarıyla mezun olur. Aynı yıl Kırgız Bilimler Akademisinin Dil ve Edebiyat Enstitüsündeki Türkoloji bölümünde araştırmacı asistan olarak işe başlar. Ordinaryüs İ. A. Batmanov'un danışmanlığıyla bilimsel araştırmalara, araştırma gezilerine katılmaya başlar ve keşfedilmemiş yazıtlar bularak kendisinin ilk makalelerini yazmaya başlar. Bu arada “Kırgızistan’ın Epigrafisi” adlı kitap dizisinin ilkini yazmaya başlar. Bu kitabı 1963 yılında yayımlanır. 1962–1964 yılları arasında Kırgızistan Komsomolunun<sup>1</sup> merkezi komitesinde çalışır. 1964 yılında Akademide doktora öğrenimine başlar. 1967–1968 yıllarında Genel Türkoloji ve Dungan Araştırmaları bölümünde asistanlık görevine başlar. İ. A. Batmanov'un danışmanlığında araştırmalarına devam eder. 1968 yılında çalışmalarına yeni başlanılan Kırgız Sovyet Ansiklopedisinin redaksiyonuna davet edilir ve ilk başta ilmi redaktör daha sonra ise redaksiyon başkanı ve genel sekreterlik görevlerini üstlenir. O tarihlerde organizasyon işlerini başarıyla devam ettirdiği için ve birçok sorunları zamanında ve yerinde çözdüğü için

ansiklopedinin başkanı Ordinaryüs C. A. Alışbayev'in vefatından sonra iki yıldan fazla başkan yardımcılığı görevini üstlenir. Gerek ansiklopedinin ilk ciltlerinin yayımlanmasında, yayımlanacak makalelerin takibinde, hazırlanmasında, yazarlarla olan koordinasyonda, redaksiyonda, değerlendirmede, yazarlara ödemelerin yapılmasında, gerek araştırmacıların deneyim kazanması için başka ülkelere gönderilmesinde, kadro ve maaş konularında gayretle çalışmıştır. 1969 yılında “Kırgızistan’da Bulunan Siro-Türk (Nestoriyan) Yazıtlarının Dili” başlıklı doktora tezini savunur. Kırgızistan’daki kayalarda bulunan XII-XIV yüzyıllara ait Nestoriyan-Hıristiyanların yazıtlarıyla ilgili yapılmış ilk doktora tezi olduğundan onun bu çalışması bilim dünyasında büyük bir başarı olarak görülmektedir. Bu kayalardaki yazıtların dili unutulmuş ve ölü dil sayılmaktaydı. Bundan dolayı elde ettiği ürünün dilini öğrenmek ve değerlendirebilmek için çok çalışan Cumagulov, sonunda başarılı bir şekilde tezini tamamlamıştır. Çetin Cumagulov sadece Nestoriyan yazıtlarıyla sınırlı kalmaz ve 1972 yılında Dil ve Edebiyat Enstitüsündeki Türkoloji bölümüne araştırmacı olarak işe girerek hayatını bilime adar. 1980 yılına kadar Kırgızistan’ın çeşitli ilçelerine bilimsel araştırma gezileri düzenleyerek geçmişten kalan çeşitli epigrafik yazıtları derlemiştir. Bu derlemelerle elde edilen metinleri okuyup, tercümesini yaparak bilim alemine sunmuştur. Onun “Kırgızistan Epigrafisi” kitap-monografisinin ikinci ve üçüncü ciltleri bilim alanında büyük bir değer kazanmıştır. Bu kitaplardaki Eski Türk Runik yazıtlarının, Nestoriyan epitfiyalarının, Arap, Tibet ve diğer eserlerin resimleri, metinlerin transkripsiyonları ve tercümeleri bilimsel araştırmanın gerektirdiği titizlikle yapılmıştır. “Kırgızistan Epigrafisi” kitap dizisi birçok ödüle layık görülmüştür.

\* Arş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

<sup>1</sup> Komsomol: Komünist Partinin gençlik kolları.

Çetin Cumagulov'un "Kırgızistan Epigrafisi I-II-III", "Kırgızistan'da Bulunan Siro-Türk (Nestoriyan) Yazıtlarının Dili", "Kırgızistan'ın Epigrafik Yazıtları" ve diğer çalışmaları kendi alanında birçok bilim adamı için kılavuz niteliği taşımaktadır. Bu çalışmaları hakkında onlarca makale yayımlanmıştır. Gerçekten de bize sunmuş olduğu bütün bu eserler yoğun bir gayretle çalışmanın meyvesidir. O dönemde Sovyet Türkoloji Komitesinin Başkanı olan ünlü Ord. A. N. Kononov'un 1984 yılında yayımlanan "Dil Biliminin Sorunları" adlı büyük dergide kısaca belirtmiş olduğu şu cümleyi hatırlatmak istiyorum: "Kaynak çalışmasında en zor alan eski yazıtların dilidir. D. D. Vasilyev'in "Enesay Kıyılarında Bulunan Eski Türk Runik Yazıtları" (Leningrad, 1983) ve Çetin Cumagulov'un "Kırgızistan Epigrafisi" adlı kitabının II cildi (Bişkek, 1982) dil bilimi açısından çok önemli kaynaklar niteliğini kazanmıştır" demektedir.

Ünlü edebiyatçı, halk bilimci Prof. Dr. Saparbek Zakirov bir makalesinde şunları söylemektedir: "Talas'taki kayalar üzerindeki yazıtların bulunmasında ve araştırılmasında Rus doğa bilimcisi V. A. Kallaur'un, Fin bilim adamı G. İ. Geykel'in, Rus bilim adamı S. E. Malov'un ve İ. A. Batmanov'un çalışmaları esas alınmışsa da Çetin Cumagulov'un bu eserin özgün değerinde bir çalışma olduğunu belirtmem gerekir. 'Eldeki altının değeri bilinmez' deyiminde olduğu gibi kendi bilim adamlarımızın hayatı boyunca yapmış olduğu işleri görmezden gelerek 'büyük bilim adamların' yüzeysel olarak yaptığı çalışmalarını 'Tanrının mührü' gibi görerek başımızı eğmeye yatkın olduğumuzu da üzülerek söylemem gerekmektedir. İlimde şöhret değil delil geçerlidir. Çetin Cumagulov kırk yıla yakın bir dönem içerisinde Kırgızistan'daki epigrafi üzerine çok önemli işleri gerçekleştirdi. Çetin Cumagulov'un "Kırgızistan Epigrafisi I-II-III" ( Bişkek, 1963, 1982, 1987) adlı eseri her bilim adamının dikkatini çekecek bir çalışmadır diye düşünüyorum. Özellikle Talas'taki kayalarda bulunan yazıtlar üzerinde çalışırken çok emek harcadı. O kendinden önceki Rus bilim adamlarının çalışmalarından da istifade ederek yeni bulunan bu yazıtlar üzerindeki çalışmalarla bu bilim dalının gelişmesini sağlamış oldu. Günümüzde Kırgızistan'daki yirmiden fazla eski Türk yazıtlarının bulunmasını da Çetin Cumagulov'un "Kırgızistan Epigrafisi" adlı çalışmadan öğrenmekteyiz".<sup>2</sup> Bu çok iyi ve yerinde bir tespittir.

Çetin Cumagulov'un tarihi yazıtları keşfederek, araştırarak, tercümesini yaparak ilim alanına ulaştırmasına değer verebilmek bile bizim için gerçekten çok büyük bir ilmi cesaret sayılır. Diğer bölgelerde koskoca heyetin yaptığı bütün bu işleri tek başına gerçekleştirmesi bizim yukarıda bahsettiğimizi destekler diye düşünürüz. Hocamızın çalışmaları Kırgızistan'daki Türkoloji bilimine yeni bir soluk getirmiştir. Böylesi zor bir sahada ortaya çıkan bu güçlü soluğu unutmamız gerekir.

1980–1988 yılları arasında Dil ve Edebiyat Enstitüsünün Diyalektoloji ve Kırgız Dili Tarihi bölümünün başkanlık görevini üstlenir. Onun yeni buluşları hakkındaki makaleleri ulusal dergilerde devamlı olarak yayımlandı. Uluslararası konferanslarda konuşulmaya başlandı. Kırgız Cumhuriyeti Anıtları Koruma Kurumuyla uzun yıllardan beri işbirliği içinde olup "Kırgızistan'ın Anıtları" adlı Rusça ve Kırgızca yayımlanan dergiye makaleler yazarak çalışmalarını sürdürdü. "Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları" adlı tanıtıcı kitapçığı da bu kurumdan çıktı. Bunun yanında Çetin Cumagulov sosyal yönüyle çalışmalarını sürdürdü, ayrıca eğitime de çok önem verdi. Zamanında Dil ve Edebiyat Enstitüsünün parti sekreterliğini, genel sekreter yardımcılığını 10–15 sene devam ettirdi. Bu görevinde de halkla nasıl çalışılması gerektiğini örnek olarak gösterebildi. Adil olması hem yöneticiler hem çalışanlar tarafından hâlâ sevilerek anlatılmaktadır. Gençlerin eğitimine çok önem vermektedir, özellikle onların ilmi çalışmalarını takip etmekte, ilmi konferansları düzenlemekte çok çalışmaktadır. 1990 yılında Akademinin Tarih Enstitüsünün Terminoloji bölümünün başkanı olarak göreve gelir ve beş sene bu görevi üstlenir. Bağımsızlığın kazanıldığı bu geçiş döneminde terminoloji alanında ortaya çıkan sorunların ve yeni gelişmekte olan süreçlerin ağır yükünü taşımaya başardı. Onun birçok makalesi, Terminoloji bölümünde düzenlediği toplantıları, alınan kararların resmi gazetelerde yayınlanması, gerekli kurum ve kuruluşlara yazmış olduğu mektupları, radyo ve televizyon vasıtasıyla vermiş olduğu röportajları bu geçiş döneminde nasıl zor bir görevi üstlendiğinin göstergesidir. Birçok tartışmalı terim ve kelime hakkında halka açıklamalar yaparak her şeyi yerine koymayı başarabildi. Bu konularda prensiplerinden vazgeçmeyerek dilbilimci sıfatıyla aktif bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir. Günümüzde onun tavsiyelerinden yararlanmayan kurum, gazete veya gazeteci yok denilecek azdır. Zaman durmadan akar yıllar ardından

<sup>2</sup> Saparbek Zakirov, "Kırgız Yazısı", **Kırgız Tuusu Gazetesi**, 22 Mayıs 1991.

aylar geçer. Hangi işleri doğru yaptık hangilerini yanlış yaptık diye geriye bakarak kendimizi sorgularız. İşte o zaman Çetin Cumagulov'un bu kadar zamandan beri hâlâ yapmaya çalıştıklarından ilham alırız ve terminoloji tarihimizde zor bir geçiş dönemi yaşadığımızın farkına varırız.

Eğitim alanında da geleceğin eğitimcilerini, kültür eğitimlerini ve öğretmenleri hazırlamada büyük emek harcamış bir eğitimcidir. Kırgız Devlet Üniversitesinin Tarih bölümünde 1. - 3. sınıf öğrencilerine "Kırgız Yazısının Tarihi" derslerini Rusça ve Kırgızca olarak vermeye devam ediyor. Kırgız Televizyon ve Radyo Kurumunun çalışanlarına verilen Kırgız Dili ve Terminolojisi dersleri verdi. Birçok kurumda çalışan Rusça konuşan elemanların Kırgızca'yı öğrenmesinde de büyük çabası vardır. Kırgız Devlet Üniversitesi ve Oş Devlet Üniversitesinin filoloji, pedagoji fakültelerindeki öğrencilerin bitirme tezi ve sınavlarında komisyon başkanlığı görevlerini üstlenerek genç meslektaşlarının çalışmalarında emeği geçmiştir.

Çetin Cumagulov uluslararası konferanslara, sempozyumlara ve kongrelere katılarak bildirimlerini sunmaya ve Kırgızistan'da bulunan eski yazıtların, dilimizin ve tarihimizin çeşitli sorunları üzerinde durarak bunları araştırmaya devam etmektedir.

### Monografileri ve Kitapları



1. Epigrafika Kirgizii (Kırgızistan Epigrafisi), İlimler Akademisi Yayınları, I. Baskı, Bişkek 1963.
2. Yazık Siro - Tyurkskih (Nestorianских) Pamyatnikov Kirgizii (Kırgızistan'da Bulunan Siro-Türk (Nestorian) Yazıtlarının Dili), İlim Yayınevi, Bişkek 1971.
3. Epigrafika Kirgizii (Kırgızistan Epigrafisi), İlimler Akademisi Yayınları, II. Baskı, Bişkek 1982.
4. Epigrafika Kirgizii (Kırgızistan Epigrafisi), İlimler Akademisi Yayınları, III. Baskı, Bişkek 1987.

5. Kırgızstandın Epigrafikalık Estelikleri (Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları), İlim Yayınevi, Bişkek 1988.
6. Kırgızstandın Bayırkı Estelikleri (Cazuular) (Kırgızistan'ın Eski Anıtları (Yazıları)), Bişkek 1998.
7. Epigrafiçeskiye Pamyatniki Drevnego Oşa (Eski Oş Şehrinin Epigrafik Anıtları), Bişkek 1999.
8. Kırgız Terminologiyasının Ayrım Aktualduu Maseleleri (Kırgız Terminolojisinin Bazı Güncel Meseleleri), Bişkek 2000.
9. Oş Şehrinin Epigrafik Anıtları, 5. Baskı, s. 85, Ankara 2001.
10. Kırgızistan'daki, Kazakistan'daki, Özbekistan ve Tacikistan'daki Runik Anıt ve Yazıtları, Ankara 2006.
11. Kırgızistandagı Nestorian-Türk Estelikleri (XII-XIV Kılımdar) (Kırgızistan'daki Nestorian-Türk Anıtları (XII-XIV Yy.)), Bişkek 2006.

### **Makaleleri, Broşürleri Ve Bildirileri**

1. Vtoroy Talasskiy Pamyatnik, Novie Epigrafiçeskiye Nahodki V Kirgizii (1961) (Talas'taki İkinci Anıt, Kırgızistan'da Yeni Epigrafik Buluntular), Kırgız SSC İlimler Akademisi, Bişkek 1962 (1961).
2. Pamyatnik V İssık-Ate (İssık-Ata'daki Anıt), Mugalimder Gazetesi, Bişkek 1 Şubat 1966.
3. Kırgızda Cazuu Bolgonbu? (Kırgız Yazısı Olmuş Mu?) Kırgızstan Madaniyatı Gazetesi, No: 2, S. 15, Bişkek 13 Ocak 1967.
4. Bir Esteliktin Tağdırı (Sulayman Toodoğu Estelik Üy Cönündö) (Bir Anıtın Kaderi (Süleyman Dağındaki Anıt Ev Hakkında)), Kırgızstan Madaniyatı Gazetesi, No: 15, S. 7, Bişkek 14 Nisan 1967.
5. Taş Babalar Emne Deşet ? (Taş Babalar Ne Diyorlar?), Ala-Too Dergisi, No: 4, s. 155-160, Bişkek Nisan 1967.
6. Zagadki Kamennih Bab (Taş Anıtların Sırları), Sovetskaya Kirgiziya, 4 Şubat 1967.
7. Yazık Nestoriansko-Tyurkskih Pamyatnikov Kirgizii (Kırgızistan'da Bulunan Siro-Türk (Nestoriyan) Yazıtlarının Dili), Kırgız Bilimler Akademisi Bülteni, No:3, s. 10-15, Bişkek 1968.
8. Die Syrisch - Turkischen (Nestorianischen) Denkmaler In Kirgizien // Mitteilungen Des İntituts Fur Orienforschung, Band XIV. Heft 3, s. 417-480, Akademie-Verlag, Berlin 1968.
9. Mezgilder Cana Adamdar (İnsanlar Ve Devirler), Ala-Too Dergisi, No: 3, S. 143-148, Bişkek 1969.
10. Epigrafiçeskiye Pamyatniki Kirgizii (Kırgızistan'da Bulunan Epigrafik Anıtlar), I. Baskı, Kırgızstan Yayınevi, Bişkek 1970.
11. Kırgızstandın epigrafikalık estelikleri (Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları), Kırgızistan'ın Anıtları, No: 1, Kırgızstan Yayınevi, Bişkek 1970.
12. Epigrafiçeskiye pamyatniki Yuga Kirgizii (Güney Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları, 1973 yılının Arkeolojik buluntuları), s. 527-528, Nauka yayınevi, Moskova 1974.
13. Çitaya Kamennie Letopisi (Taş Yazıtları Okurken), Sovetskaya Kirgiziya Gezetesi, Bişkek 13 Ekim 1976.
14. Pamyatniki Talasa (Talas'ın Anıtları), Leninskoe Znamya Gezetesi, Bişkek 27 Kasım 1976.
15. Pamyatnik İz Alaykuu (Alaykuu'nun Bir Anıtı), Kırgız SSC Bilimler Akademisi Bülteni, No: 3, s. 88-90, İlim Yayınevi, Bişkek 1977.

16. Pismena Drevnih Tyurkov (Eski Türklerin Yazıları), Sovetskaya Kirgiziya Gezetesi, Bişkek 18 Haziran 1977.
17. Isık-Köldün Epigrafikalık Estelikteri (Isık-Köl'ün Epigrafik Anıtları), Isık-Köl Pravdası Gezetesi, Bişkek 15 Temmuz 1977.
18. Epigrafikalık Estelikterge-Etiyat Mamile (Epigrafik Eserlere Hassas Yaklaşmalıyız), Kırgızstan Madaniyatı Gezetesi, Bişkek 13 Ocak 1977.
19. Noviy Talasskiy Drevnetyurkskiy Pamyatnik (Talas'ta Bulunan Eski Türk Anıtı), Kırgız SSC İlimler Akademisi Haberleri, No:1, S. 86-88 (Komisyon), İlim Yayınevi, Bişkek 1978.
20. İz İstorii Otkrıtiya İ İzüçeniya Arabskih Pamyatnikov Kirgizii (Kırgızistan'da Bulunan Arapça Yazıtların Bulunması ve İncelenmesi), No: 2, s. 78-86, Bişkek 1979.
21. Nadpisi İ Petroglıfı İz Uşçelya Kuru-Bakayır Talasskoy Dolını (Talas'taki Kuru Bakayır Vadisindeki Yazıtlar Ve Petroglifler), 1981 Yılıının Arkeolojik Buluntuları, ( Komisyon), s. 496-498, Nauka Yayınevi, Moskova 1982.
22. Kuru-Bakayırın Bayırkı Estelikteri (Kuru-Bakayır'ın Eski Yazıtları), Mugalimder Gazetesi, Bişkek 11 Eylül 1981.
23. Odinnadtsataya Runiçeskaya Nadpis Na Kamne-Valune İz Dolını Reki Talas (Talas Nehrindeki Taş Üzerinde Bulunan 11. Runik Yazıt), Sovetskaya Tyurkologiya, No: 3, S. 86-88 (Komisyon), Baku 1982.
24. Novie Siriyskiye Nadpisi V Çuyskoy Doline (Çüy Vadisinde Yeni Bulunan Siro Yazıtları), Kırgızistan'ın Tarihi ve Kültürel Abidelerinin İzinden, s. 132-133, İlim Yayınevi, Bişkek 1982.
25. Epigrafiçeskiye Pamyatniki Naukata (Nookat'ın Epigrafik Abideleri), Kırgızistan'ın Abideleri, No: 6. S. 41-42, Bişkek 1982.
26. Nookattağı Epigrafikalık Estelikter (Nookat'taki Epigrafik Abideler), Kırgızistan'ın Abideleri, No: 6. S. 59-68, İlim Yayınevi, Bişkek 1982.
27. Utoçnenni Talasskiye Nadpisi (Talas Yazıtlarının Düzeltilmiş Hali), Ord. İ. A. Batmanov'un 70. Yaş Gününe Armağan, s. 67-73, Bişkek 1983.
28. Noviy Siriyskiy Pamyatnik (Yeni Bulunan Siro Anıtı), Tyurkologičeskiye İssledovaniya, S. 74-75, Bişkek 1983.
29. Naskalnaya Drevnetyurkskaya Epigrafika V Talasskom Ala-Too (Talas Ala-Dağında Bulunan Eski Türklerin Kaya Yazıtları), Sovetskaya Tyurkologiya, No: 3, S. 78-82(Komisyon), Bakü 1983.
30. Nekotorie İtogi İzüçeniya Epigrafiçeskih Pamyatnikov Kirgizii (Kırgızistan'ın Epigrafik Yazıtlarının Araştırılmasında Bazı Konular Üzerine), Ord. İ. A. Batmanov, K. K. Yudahin Ve B. Y. Yunusaliyev'e Atfen Düzenlenen Toplantıda Bildiri Olarak Sunulmuştur, s. 30-32, İlim Yayınevi, Bişkek 1983.
31. Tamğa-Taştın Sırı (Tamga-Taş'ın Sırları), Leniñil Caş Gazetesi, Bişkek 11 Kasım 1983.
32. Po Povodu Odnoğo Pamyatnika Drevnetyurkskoy Epigrafiki (Eski Türklerin Bir Anıtı Üzerine), Kırgız SSC İlimler Akademisi Haberleri, No:6, S. 52-58, İlim Yayınevi, Bişkek 1984.
33. Ortak Mura (Ortak Miras), Bilim Cane Yeñbek, s. 18, Alma-Ata 1984.
34. Nerazgadannie Pismena (Okunamayan Yazılar), Veçerniy Frunze Gezetesi, Bişkek 5 Mayıs 1984.
35. Pamyatnik Perejivşiy Veka (Asırlardan Kalan Anıt), Sovetskaya Kirgiziya, Bişkek 15 Haziran 1984.
36. Kara-Deçigaçskiye Nestorianskiye Pamyatniki XIV V. (XIV Yüzyıla Ait Kara-Cığaç Nestoriyan Anıtları), Tyurkologičeskiye İssledovaniya, s. 77-79, İlim Yayınevi, Bişkek 1985.

37. K Etimologii Toponimov Nookat Ī Abşırsay (Nookat Ve Abşırsay Toponimlerinin Etimolojisi), Kırgızistan Onomastiği, s. 63, I. Baskı, Bişkek 1985.
38. Isık-Köldün Bayırkı Estelikteri (Isık-Köl'ün Tarihi Anıtları), Isık-Köl Pravdası Gazetesi, 11-12 Ocak 1986.
39. Kamennie Knigi Ala-Too (Ala-Dağ'ın Taş Kitapları), Sovetskaya Kırgızıya Gazetesi, Bişkek 24 Mayıs 1986.
40. Taştardağı Cazuular (Taşlardaki Yazılar), Mugalimder Gazetesi, Bişkek 12 Eylül 1986.
41. Epigrafiçeskiye Pamyatniki Kırgızii (Kırgızistan'ın Epigrafik Abideleri), Kırgızistan Yayınevi, Bişkek 1988.
42. Kırgızstandın Epigrafikalık Estelikteri (Kırgızistan'ın Epigrafik Abideleri), Kırgızistan Yayınevi, Bişkek 1988.
43. Suu Başınan Tunat (Su Kaynağında Durulanır), Kırgız Tuusu Gezetesi, Bişkek 2 Nisan 1991.
44. Estelikter Saktaluuga Tiyiş (Abidelerin Korunması Lazım), Mugalimder Gazetesi, Bişkek 16 Ekim 1990.
45. Terminderdi Tuura Cazıp, Tuura Süylöylü (Terimleri Doğru Yazıp Doğru Yazalım), Bişkek Şamı Gazetesi, Bişkek 13 Mayıs 1991.
46. Vilhelm Thomsen'in Çalışmaları Ve Kırgızistan'da Bulunan Göktürk Yazıtları, Türk Dili Araştırmaları Yayınları, Belleten, s. 99-114, Ankara 1993.
47. Çtobı Zov Predkov Vsegda Bıl Slışen (Atalarımızın Sesinin Her Zaman Duyulması İçin), Respublica Gazetesi, Bişkek 5 Şubat 1994.
48. TpmSENDİN Murası, Tomsen'in Mirasları, Kut Bilim Gazetesi, Bişkek 16 Mart 1994.
49. Sözdördün Çatağı (Tüşünböştüktün Da Çegi Bolso) (Kelimelerin Yanlış Kullanımı), Kut Bilim Gazetesi, Bişkek 31 Mayıs 1999.
50. Tamojnya İli Bacıkana (Tamojnya Mı Yoksa Bacıkana Mı?) Respublica Gazetesi, Bişkek 22 Ocak 1994.
51. Sözdör Öz Maanisinde Bolsun (Kelimeler Kendi Anlamında Kullanılsın), Kırgız Tuusu Gazetesi, Bişkek 7 Şubat 1995.
52. Sözüñ Ölgönçö (Sözün Ölmektense), Erkin Too Gazetesi, Bişkek 25 Şubat 1995.
53. Bödonödön Kuyruk Çığarbaylı (Bildircından Kuyruk Çıkartmayalım), Kut Bilim Gazetesi, 1 Mayıs 1995.
54. Türktördün Bayırkı Cazuuları (Türklerin Eski Yazıları), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 29 Aralık 1995.
55. Sırı Açılbağan Cazuu (Sırrı Açılmayan Yazılar), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 29 Aralık 1995.
56. TomsendİN Murastarı Canaa Kırgızstandın Epigrafikalık Estelikteri (Tomsen'in Mirasları Ve Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları), Türk Lehçeleri ve Edebiyat Dergisi, s. 27-31, Ankara 4 Aralık 1995.
57. Siro-Tyurkskiye (Nestorianskiye) Pamyatniki (Siro-Türk (Nestoriyan) Abideleri), İstočnikovedeniye Kırgızstana (S Drevnosti Do XIX V.), (5 Bölüm) İlim Yayınevi, Bişkek 1996.
58. Kırgızstandağı Bayırkı Cazuu Estelikteri Cana Alardın Türk Elderinin Tarihi, Madaniyatı Üçün Maanisi (Kırgızistandaki Eski Yazıtları ve Onların Türk Boylarının Tarihi ve Kültüründeki Anlamı), Türk Dünyası V. Kurultayında Sunulan Bildiri 12 Nisan 1997.
59. Taş balbaldar bayanı (Taş balbalların beyanı), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 18 Mayıs 1997.

60. Türktördün Tabısmaktuu Aykelderi (Türklerin Gizli Heykelleri), Zaman Kırgızistan Gazetesi 18 Mayıs1997.
61. İzniktegi Kırgız Kümbözü (İzник’teki Kırgız Kümbeti), Çüy Bayanı Gazetesi 26 Temmuz 1997.
62. Töl Sözübüzgö Aylangandardı Emnege Ceriybiz (Dilimize Kazandırılan Kelimelerin Niye Kabul Etmiyoruz), Respublica Gazetesi, Bişkek 27 Ocak – 2 Şubat 1998.
63. Tıñdoosuz Bolso Söz Cetim (Dinlenmezse Kelime Yetim Kalır), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 24 Nisan 1998.
64. İşengen Kocom Sen Bolsoñ (Güvendiğim Hoca Sen İsen), Respublica Gazetesi 16-22 Haziran 1998.
65. Oş Şaarının Epigrafikalık Estelikleri (Oş Şehrinin Epigrafik Anıtları), Respublica Gazetesi, No:325, 3-9, Bişkek Kasım 1998.
66. Küñgürögön Kümbözdör (Sessiz Kümbetler), Zaman Kırgızistan, 8-19 Aralık1998.
67. XII-XIV Kılımdardadı Nestorian-Hristiandardın Estelik Cazuuları, Kırgızstandın Bayırkı Estelikleri (Cazuular) (XII-XIV Yüzyıllardaki Nestoriyan Hristiyanların Anıt Yazıları, Kırgızistan’ın Eski Yazıları), Mamlekettik Til (Oylor Cana Problemalar), s. 45-53, Bişkek 1998.
68. Pamyatnik V Isık-Ate (Isık-Ata’daki Anıtlar) Kırgızstandın Bayırkı Estelikleri, s. 61-64, Bişkek 1998.
69. Tamga-Taştın Sırı, (Tamga-Taş’ın Sırri) Kırgızstandın Bayırkı Estelikleri (Cazuular), S. 65-70, Bişkek 1998.
70. V. Tomsendin Murastarı Cana Kırgızstandın Epigrafikalık Estelikleri (V.Tomsen’in Mirasları Ve Kırgızistan’ın Epigrafik Anıtları), Kırgızstandın Bayırkı Estelikleri (Cazuular), s. 7-15, Bişkek 1998.
71. Koy-Sarının Estelikleri (Koy-Sarı Anıtları), Zaman Kırgızistan Gazetesi, 30 Nisan1999.
72. Mongolduk Doorgo Çeyinki Oştun Tarihı Cana Madaniyatı (Moğollara Kadarki Oş Şehrinin Tarihi Ve Kültürü), Zaman Kırgızistan Gazetesi, 6 Kasım 1998.
73. Kırgızstandadı Nestorian Estelikleri, (Kırgızistan’daki Nestoriyan Anıtları) Kırgız Bilimler Akademisi Haberleri, No: 4, s. 92-96, İlim Yayınevi, Bişkek 1999.
74. Basma Söz Cana Kırgız Tili (Medya ve Kırgız Dili), Respublica Gazetesi, 17 Nisan1999.
75. Ooba, Kırgız Tilin Korgoşubuz Kerek (Evet Kırgız Dilini Koromamız Lazım), Zaman Kırgızistan Gazetesi, 14 Mayıs 1999.
76. Epigrafıçeskiye Pamyatniki Goroda Oş (Oş Şehrinin Epigrafik Anıtları), Novoe O Drevnem İ Srednevekovom Kırgızstane, 2. Baskı, S. 68-70, Muras Yayınevi, Bişkek 1999.
77. Oştun Cana Oş Aymagındağı Epigrafikalık Estelikterdi İzildöönün Cana Saktoonun Ayrım Problemaları (Oş Ve Çevresindeki Epigrafik Anıtları Araştırmanın Ve Korumanın Bazı Sorunları), Oş İ Fergana: Arheologiya, Novoe Vremya, Kulturogenez, 4. Baskı, S. 52-53, Bişkek 2000.
78. Namogilnie Kayraki S Jenskimi İmenami Oşskogo Regiona (Oş Bölgesinde Bulunan Mezar Taşlarındaki Kadın İsimleri), İstoriya, Kultura İ Ekonomika Yuga Kırgızstana, 1.Baskı, s. 86-88, Bişkek 2000.
79. O Nekotorih Drevnih Pamyatnikah Pismennosti İssık-Kulya (Eski İssık-Köl Yazıtlarındaki Bazı Yazılar Üzerine), Biosfernaya Territoriya Isık-Kyol, s. 44-45, Bişkek 2000.
80. Oro Albagan Orok Tandayt (Biçemeyen Orak Seçer), Respublica Gazetesi, Bişkek 14 – 20 Ekim.
81. Otoo Çöp Baskan Tilibizdi Oñdoy Alabızbı? (Dilimizi Yaban Otlardan Temizleyebilir Miyiz?) Respublica Gazetesi, 21-27 Eylül 1999.

82. Mezgilder Özü Sınasın (Mevsimler Sınasın), Respublica Gazetesi, Bişkek 13-18 Ekim 1999.
83. Artık Kılábız Dep Tırtık Kılbaýlı (Sağlamlaştıracağız Derken Bozmayalım), Respublica Gazetesi, Bişkek 26 Ekim – 1 Kasım 1999.
84. Özüñdü Er Oylosoñ, Özgönü Şer Oylo (Kendine Aslan Dersen Başkasına Şir De), Respublica Gazetesi, Bişkek 2–8 Kasım 1999.
85. Şabdan Cañı Kılım Bosogosunda (Cantay Cana Şabdandın Estelik Taştarındağı Cazuular - Madaniy, Tarihy Bulaktar Katarı), (Şabdan Yeni Yüzyılın Kapısında), Kırgız Terminologiyasının Ayrım Aktualduu Maseleleri, s. 72-81, Bişkek 2000.
86. Şabdanga Koyulgan Estelik (Şabdan İçin Konulan Anıt), Çüy Bayanı Gazetesi, Bişkek 4-10 Haziran 1999.
87. İlimiy Terminderibiz Da Tak Bolso Deybiz (Bilimsel Terimlerimiz Da Doğru Olsa), Respublica Gazetesi, Bişkek 15-21 Şubat 2000.
88. Sak Bolgula, Şarlatan Tilçiler Köböydü (Dikkatli Olun Şarlatan Dilociler Çoğaldı), Akıykat Gazetesi, Bişkek 17-23 Mart 2000.
89. Bir Esteliktin Talaş Tagdırı (Bir Heykelin Tartışmalı Kaderi), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 12 Ekim 2001.
90. Taş Betindegi Dastandar (Taş Üzerindeki Destanlar), Respublica Gazetesi, Bişkek 12-26 Ocak 2001.
91. Cañı Estelik Tabıldı (Yeni Heykel Bulundu), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 12 Ekim 2001.
92. Taşlarda Kalgan Ekinçi Ömür (Taşlarda Kalan İkinci Ömür), Erkin Too Gazetesi, Bişkek 19 Ekim 2001.
93. Kırgızstandağı Nestorian Esteliklerinin Cañı Tabılğaları (XI-XIV Kılımdar) (Kırgızistan'da Yeni Bulunan Nestoriyan Anıtları XI-XIV Y.Y.), Bayırkı Kırgız Tarihının Aktualduu Problemları, S. 105-110, Bişkek 2001.
94. Türk Devletinin Kardeşlik ve Kültür Bağaltısında Göktürk Eski Yazıtlarının Rolü ve Manası, 8. Türk Devlet ve Topluluklar Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, s. 307-308, Samsun-Ankara 24-26 Mart 2001.
95. Kırgızdardın Cazma Madaniyatının Ayrım Maseleleri (Kırgız Yazı Kültürünün Bazı Meseleleri), Birinşi Halıkaralık Türkologiya Kongresi, Kazirgi Zamangı Türkologiya Gılımınıñ Özökti Maseleleri Cene Aldağı Mindetteri, s. 68-71, Türkistan. 9-12 Ekim 2002.
96. Kırgızstandağı Köktürk Cazuularının İzildenışı Cana Bügünkü Saktalış Abalı (Kırgızistan'daki Köktürk Yazılarının Araştırılması Ve Bugünkü Korunma Durumu) Üçünçü Miñ Cıldıktın Bosogosunda Türk Tsivilizatsiyası, s. 71-82, Bişkek 2003.
97. Talas Cana Koçkor Estelikleri (Talas Ve Koçkor Anıtları), Kırgız Adabiyatının Tarihi, Cilt 4, Kırgızistan, s. 11-19, Bişkek 2003.
98. Bayırkı İskusstvonun Unikalduu Esteligi -Saymalı-Taş (Eski Kültürün Müthis Örneği- Saymaluu-Taş), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 2003.
99. Cazma Madaniyatıbzıdın Bügünkü Abalı Cönündö Ayrım Etyuddar (Yazı Kültürümüzün Günümüzdeki Durumundan Bazı Etütler), Zaman Kırgızistan Gazetesi, Bişkek 5-12 Aralık 2003, 9-16 Ocak 2004.
100. XIX Kılımdın Ayağı – XX Kılımdın Başındağı Kırgız Cazuuları (XIX. Yüzyılın Sonu ve XX. Yüzyılın Başındağı Kırgız Yazıları), Kırgız Adabiyatının Tarihi, Cilt 4, S. 428-433, Bişkek 2003.
101. Komisyon, Pamyatniki Epigrafiki Kırgızstana (Kırgızistan'ın Epigrafik Anıtları), Naslediya Materialnoy İ Duhovnoy Kulturi Kırgızstana, s. 21-30, Bişkek 2005.





ISPARTA 2007

SOLDAN: GALİBE HACIYEVA (NAHÇIVAN), GÜRER GÜLSEVİN (TÜRKİYE), ÇETİN CUMAGULOV (KIRGISIZTAN), CABBAR İŞANKUL (ÖZBEKİSTAN)



ISPARTA 2007

13. YÜZYIL BÜYÜK SELÇUKLU KOMUTANI ABDULLAH OĞLU GAZİ ERTOKUŞ BEY'İN HEYKELİ ÖNÜNDE